

DESTÂVİZ-İ DÂNİŞ ŞERHİYLE MATBU YAVUZ DİVANI VE TARLAN TERCÜMESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

THE COMPARISON OF THE DESTVİZ-I DÂNİŞ COMMENTARY WIT THE YAVUZ SULTAN SELİM'S PRINTED DIVAN AND TARLAN'S TRANSLATION

İbrahim KAYA*

Öz

Klasik edebiyatımızda hem manzum hem de mensur eserlere şerhler yazılmıştır. Bu şerhlerin bir kısmı ayrıntılı bilgiler içerirken bir kısmı ise sadece kelimelerin anlamını vermekle yetinmekte, nadir durumlarda ise bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanına yazılan Destâvîz-i Dâniş isimli şerhi bu ikinci kategoride ele almak daha doğru görünmektedir. Bu şerh 1306/1888-89 yılında Hüseyin Hilmi tarafından yayıma hazırlanarak basılan Farsça divanı kendisine esas almıştır. Toplam 106 şiir içeren Destâvîz-i Dâniş şerhi 305 şiir içeren ve Paul Horn tarafından 1904 yılında basılan matbu Farsça divana göre oldukça eksik bir konumdadır. Bu eksiklik sadece şiir sayısında değil aynı zamanda şiirlerin içerdiği beyit sayısında da görülmektedir. Söz gelimi Destâvîz şerhinde bulunan 63 gazelin toplam beyit sayısı 342, aynı gazellerin Paul Horn tarafından basılan matbu divandaki beyit sayıları ise 389'dur. Bu makalede Destâvîz şerhinde şerhedilen şiirler Paul Horn tarafından hazırlanan matbu Farsça divandaki şiirlerle ve bu divanı esas alarak tercüme eden Tarlan tercümesinin metniyle karşılaştırılacak, aralarındaki farklılıklar ve tutarsızlıkların bir kısmı incelemeye konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sutan Selim, Destâvîz-i Dâniş, Paul Horn, Ali Nihat Tarlan, Karşılaştırma.

Abstract

In our classical literature, commentaries were written on both prose and prose works. Some of these annotations contain detailed information, while others merely give the meaning of words, while in rare cases they provide some explanations. In the second category, it is more correct to consider the commentary of Destaviz-i Daniş written for the Persian divan of Yavuz Sultan Selim. This commentary is based on the printed Divan by Hüseyin Hilmi in 1306/1888-89. The Destaviz-i Daniş commentary, which contains a total of 106 poems, has a rather incomplete position compared to the printed Persian Divan which was published in 1904 by Paul Horn. This deficiency is not only seen in the number of poems but also in the number of verses included in the poems. For instance, the total number of couplets of 63 gazel in the Destaviz commentary is 342, and the number of couplets of the same gazel's on the printed divan printed by Paul Horn is 389. In this article, the poems disseminated in the commentary of the Destaviz will be compared with the texts of the Persian Divan's poem prepared by Paul Horn and the text of the translation of Tarlan based on this divan, and some of the differences and inconsistencies between them will be examined.

Keywords: Yavuz Sutan Selim, Destâvîz-i Dâniş, Paul Horn, Ali Nihat Tarlan, Comparison.

Giriş

Şerhin müellifi olan Dâniş Ahmed Efendi hakkında Tuhfe-i Nâilî ve Osmanlı Müellifleri'nde oldukça kısa bilgi bulunmaktadır. Osmanlı Müellifleri'nde (Mehmed Tahir, 1972, 1. Cilt, 304) zikredilen kısmı buraya aynen almak istiyoruz:

“Âlim şairlerden bir zat olup Manastırlıdır. Arap diline hususiyle Farsçaya tam vukuf sahibi idi. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Manastır'a dönmüş, uzun müddet müderrislik yaparak ve eser yazarak hayatını geçirmiştir. Vefatı 1316 H. de, kabri Manastırda Çilekli karakolu tarafından Pirlepe'ye giden caddedeki müslüman mezarlığı kenarında, âlimlerin ariflerinden Bursalı kitapçı Mustafa Efendi merhumun yanındadır. Eserleri lügat tahlilleriyle beraber (Terceme-i Makamat-ı Hariri), (Şerh-i Divan-ı Sultan Selim-i Evvel), (Mecmua-yı Kavaid-i Fârisiyye) ile (Divançeleri)nden ibarettir.”

Telif tarihi olarak 1214 gösterilen Makâmât-ı Harirî şerhinin ona nispetini ihtiyatla karşılamak gerekir. Destâvîz şerhi ise 1313 yılında telif edilmiştir. Osmanlı Müellifleri ve Sicill-i Osmânî'de adı geçen Mecmua-yı Kavaid-i Fârisiyye isimli eser hiçbir yerde bulunamamıştır. Divançe isimli eser ise aslında Dâniş Mehmed Bey'e ait olup sehven ona nispet edilmiştir (Aydın, 2016, 22).

A) Yavuz Divanı Şerhleri ve Destâvîz-i Dâniş

Yavuz Sultan Selim Divanı hakkında ilk çalışma Şeyh Vasfi tarafından yapılmıştır. Divandan seçilen beyitler ve berceste mısraların tercümesini içeren Bârîka isimli bu çalışmanın girişinde müellif şunları söylemektedir: “Eş'âr-ı Fârisiyyesi ise bülegâ-yı A'câmü çâr-nâ-çâr üslûb-ı ifâdesine âferîn-hân edecek bir

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

meziyyet-i mahsûsayı hâizdir. Şuarâ-yı Osmaniyyeden bazıları müşârun ileyhe karîb Fârisî şiir söyleyebilüp o şehsüvâr-ı meydân-ı belâğatin peyrevi olmak şerefine mazhar olmuşlarsa da ekseri hazrete nisbetle bu vâdide râcil kalmışlardır. Geçen gün Fârisî divân-ı matbûna şöyle bir göz gezdirdim. Yüz iki gazelden bihakın hakîmâne, ârifâne, âşîkâne, şâirâne denmeye sezâ yüz altmışaltı beyt-i bî-hemta ile darb-ı mesel olmaya şâyeste on iki mısra-ı berceste müsâdif-i nazar-ı iftihârım oldu¹. Devvân-i Fârisiyyenin en güzîdelerine nazar olunsa bile yüz iki gazelden bu kadar ebyât ve mesârî'-i âliye intihâb olunamaz." (Gültekin, 2015, 1222). Bu çalışma hicri 1308 (m. 1890 / 1891) yılında basılmıştır.

Hemen akabinde hicri 1312 (m. 1894 / 1895) senesinde yazılmaya başlanıp 7 Zilkade 1313 (20 Nisan 1896) günü tamamlanan Dâniş Ahmed Efendi tarafından yazılan şerh bulunmaktadır (Aydın, 2016, 18). Dört adet yazma nüshası olan bu şerhin iki nüshası bizzat şarih tarafından yazılmış, biri Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmiş, diğeri Makedonya'daki İshakiye Camii kütüphanesine hediye edilmiştir. Makedonya Camii kütüphanesine vakfedilen nüshanın ilk sayfasında şarih şunları yazmaktadır:

"İki nüsha yazılıp bir nüshası destâvîz-i nâçizâne olarak huzur-ı 'adâlet-nüşûr-ı şehinşâhîlerine 'arz u takdim kılındı. Şu nüsha dahi lisân-ı Fârisiye heveskâr olanların mütâla'a veyâhud istinsâh eylemeleri ve Dâniş-i müstemendi hâl-i hayât u memâtda hayır du'â ile yâd kılmaları için Manastır'da İshâkiye Câmî'-i Şerîfi Kütübhanesine tahsîsen vakf eyledim" (Aydın, 2016, 23).

Bu ifadelerden şerhin isimlendirilmesinin nasıl ortaya çıktığı sonucuna ulaşmak da mümkündür. Şarih esere herhangi bir isim verdiğini belirtmemektedir. Muhtemelen bazı araştırmacılar "destâvîz-i nâçizâne" tamlamasındaki "ufak hediye, küçükten büyüğe verilen hediye" anlamına gelen "destâvîz" kelimesini eserin ismi olarak kabul etmişler ve bu ismi müellif Dâniş Ahmed Efendi'ye nispet ederek "Destâvîz-i Dâniş" olarak eserin künyesini tespit etmişlerdir. Osmanlı Müellifleri'nde eserin isminin "Şerh-i Divan-ı Sultan Selim-i Evvel" olarak geçmesi de bunu doğrular niteliktedir. Bu eser 1306 yılında basılan matbu Yavuz Divanını esas almakta ve orada geçen şiirleri şerh etmektedir (Aydın, 2016, 19).

Ali Nihat Tarlan tarafından tercüme edilerek 1946 yılında basılan Yavuz Sultan Selim Divanı isimli eserde Farsça metin bulunmamakta, sadece şiirlerin tercümelere verilmektedir. Tercüme hakkında eserin önsözünde mütercim tarafından şu bilgiler verilmektedir:

"Bu tercümede; 1904 senesinde Strasburg üniversitesi Şark dilleri profesörü (Pavl Horn) tarafından yedi nüsha karşılaştırılarak vücuda getirilen ve Almanya imparatoru İkinci Vilhelm'in emriyle Berlin Devlet matbaasında gayet nefis bir şekilde tabettirilip İkinci Abdülhamid'e hediye edilen nüsha esas ittihaz edilmiştir. Tereddüt ettiğimiz bazı noktaları Millet kütüphanesindeki nüsha ile karşılaştırdık." (Tarlan, 1946, 5).

B) Destâvîz Şerhiyle Tarlan Tercümesi Arasındaki Farklılıklar

Destâvîz şerhi ikiye bölünerek hakkında iki adet yüksek Lisans tezi yapılmıştır. 40. gazete kadar olan şiirleri şerh eden kısım hakkında yapılan YL tezi henüz erişime açılmamıştır. 40. gazelden sonrasını inceleyen ve şerh metnini yayınlayan YL tezi erişime açıktır. Bu makalede bu ikinci kısımdaki şiirlerden örnek verilecektir. Bu tezde 63 gazel ve kaside nazım şekliyle yazılan 1 naat bulunmaktadır. Naat şerhin en sonunda bulunmakta olup 20 beyitten ibarettir. Aynı naat matbu Farsça metin ve Tarlan tercümesinde 29 beyittir. Yine şerhte geçen 63 gazeldeki beyit sayısı 342, aynı gazellerin matbu Farsça divan ve Tarlan tercümelerindeki beyit sayıları ise 389'dur. Matbu divandaki 47 beyit bu şerhte bulunmamaktadır. Bu şerhin başarılı veya başarısız olduğunu göstermek için matbu Farsça divan ve Tarlan tercümesiyle karşılaştırılması okuyucuya metnin nasıl anlaşıldığı hakkında bir fikir vermesi açısından önemlidir. Bazı yerlerde her iki anlam da tutarlıdır. Bu durum beyitlerin istinsahında nüshalar arasında görülen farklılıktan kaynaklanmaktadır. Aşağıda bu farklılıklardan bir kısmı herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmadan şerh metnindeki sıraya göre verilecek, hatalara sebep olan hususlar hakkında yeri geldikçe kısa açıklamalarda bulunulacaktır. Anlamda belirgin bir değişikliğe sebep olmayan farklılıklar bu çalışmada zikredilmeyecektir. Önce yazılan beyitten sonra parantez içerisinde gösterilen rakam gazelin matbu divanda hangi numaralı şiir olduğunu göstermektedir. Beyitten hemen sonra verilen anlam Tarlan tercümesinden alınmıştır. Bu tercümeden sonra yazılan beyit ve anlamı Destâvîz-i Dâniş şerhinden alınmıştır. Farklılıkların daha açık görülebilmesi için bir kısım kelimeler koyu karakterle gösterilmiştir².

¹ Her ne kadar burada 166 beyit olduğu söylenilmekte ise metnin tamamının Gültekin tarafından yapılan neşrinde 164 beyit ve 12 mısra bulunmaktadır. Bu durumda metni neşreden Gültekin'in iki beyti atladığı veya Şeyh Vasfî'nin sözünde bir sehiv olduğu düşünülebilir.

² YL tezinde geçen Farsça beyitlerin imlasında üstte yazılan metinle birlik arzetmesi için ince ünlülerde, önek veya soneklerin tire ile gösterilmesinde olduğu gibi kısmen değişikliğe gidilmiştir. Sözelimi (tüyi/tuyı, türâ/tu-râ, künenend/konenend, dü/du, 'aşk/'ışk, mebâş/me-bâş...) gibi. Ayrıca bu çalışmada Destâvîz hakkında yapılan YL tezinden yapılan iktibaslar yaygın olarak kullanılacağı için

1.

Der-şîşe her çi hest bi-rîzîd der-kadeh

K'âyed birûn be-devr-i Selîm **ez-sehâb yûh** (77/5)

Şîşede ne varsa kadehe dökünler. Selîm'in devrinde buluttan güneş çıksın.

Destâvîz-i Dâniş:

Der-şîşe her çi hest bi-rîzîd der-kadeh

K'âyed birûn be-devr-i Selîm **ez-sehâb-ı Nûh** (40/)

Mahsûl-i beyt: Sırçada her ne var ise kadehe dökünüz; zirâ Selîm zamânında Nûh 'aleyhi's-selâmın bulutundan taşra gelür; ya'ni tufân-ı Nûh'un kesreti nisbetinde Selîm'in zamânında cihân envâ'-ı ni'am ile mâl-â-mâldir sırçada bâde tükenecek ve bitecek diyü hisset itmeyiniz, sehâb-ı Nûh'un bârânından fazla bâde vardır.

Noktaların yanlış tespitiyle "güneş" anlamına gelen "yûh" kelimesi "Nûh" olarak okunmuş, okunuşun anlamlı olabilmesi için "sehâb-ı Nûh" şeklinde bir tamlama düşünülmüştür. "Nuh'un bulutu" tamlaması şarihe göre tufana sebep olan ve içinde yağmurun bitip tükenmediği bulut anlamına gelmektedir. Dolayısıyla buradan şarabın çokluğu kastedilmektedir. Bu okunuşa göre beyit "Şîşede her ne varsa kadehe dökünüz ki Selîm'in devrinde Nuh'un bulutundan dışarı gelsin" şeklinde öznesi söylenmeyen ve içinde rekâket bulunduran bir anlam barındırmaktadır. Muhtemelen müstensih "güneş" anlamındaki "yûh" kelimesinin anlamını bilmediğinden onu "Nûh" şekiline çevirmiş, şarih de kelimenin yanlış okunduğunu düşünmeden metni anlamlandırmaya çalışmıştır. Şarabın kızzılık cihetiyle güneşe benzetildiği dikkate alınca matbu Farsça divanda bulunan ve Tarlan'ın tercümede esas aldığı "yuh" şeklinin doğru olduğu açıktır.

2.

Rû-zerdiyem niger ki çu pursed suhan zi-men

Gerdem zi-infi'âl be-vakt-i cevâb surh (79/4)

Onun huzurunda ne kadar mahcubum (rû-zerd), bak ki bana bir şey sorarsa cevap verirken kıpkırmızı kesiliyorum.

Destâvîz-i Dâniş:

Rûz-ı **redîm** niger ki çu pursed zi-men suhan

Kerdem zi-infi'âl be-vakt-i cevâb surh (DŞ: 81)

Mahsûl-i beyt: Biz 'uşşâkı girü döndürmek ve kabûl itmek gününde nazar eyle ki çünkü cânân benden kelâm suâl ider, cevâb vaktinde te'essürden kırmızı eyledim. Ya'nî cânâna dahi bizim hâlimiz te'sir idüp suâline cevâb virdigim vaktde hicâbından kırmızı oldu.

"Rû-zerdiyem" "sarı yüzlülüğüm, yüzümün sarı oluşu" anlamındadır. Bu kelime şarih tarafından "rûz-ı redîm" şeklinde okunmuş ve anlamı "Biz 'uşşâkı girü döndürmek ve kabûl itmek gününde" şeklinde verilmiştir. "Rûz-ı redd" "red günü, geri döndürme günü" anlamını taşısa da "bizi geri döndürme günü" anlamına gelebilmesi için "rûz-ı reddemân" şeklinde olmak zorundadır. Vezin gereği şeddeli kelime muhaffef okunabilir, fakat "-îm" ekinin bitişik zamir olarak düşünülmesi mümkün değildir. Şarih ayrıca "oldum" anlamındaki "gerdem" fiilini "yaptım" anlamına gelen "kerdem" şeklinde okumuş, "yüzüm kızardı" anlamındaki yapıyı "sevgiliyi utandırarak yüzünü kırmızı yaptım, onu mahçup ettim" şekline çevirmiştir. Beyte verilen anlam Tarlan tercümesiyle karşılaştırılınca şarihin beyte anlam verebilmek için bir takım külfetli yollara başvurduğu görülmektedir.

3.

Tîğ-i pur hûn-ı tu-râ dî be-zebân kerdem pâk

Kıyma gerdîd leb u geşt zebânem nah nah (80/2)

Dün senin kanlı kılıcını dilimle temizledim. Dudağım **parça parça**, dilim tel tel oldu.

Destâvîz-i Dâniş:

Tîğ-i pur-hûn-ı turâ dey be-zebân kerdem pâk

bundan sonraki kısımda tez "DŞ:" kısaltmasıyla gösterilecektir. Birinci sırada yazılan şiirlere matbu divanda ve Tarlan tercümesinde aynı rakamlar verildiği için bu iki eserden yapılan iktibaslarda şiirin rakamı ve kaçınıcı beyit olduğu parantez içerisinde gösterilmekle yetinilecektir.

Kîr gerdîd leb u geşt zebânem nah nah (DŞ: 83)

Mahsûl-i beyt: Ey cânân senin kan tolu kılıcını dünki gün lisânımla pâk eyledim, dudağımı **zift** gibi siyâh eyledi ve lisânım ibrişim teli gibi ince oldu; ya'nî ey cânân pek çok 'uşşâkın kanıyla kılıcın âlûde olduğundan tecemmu' iden kanlar siyâhlandığından lisânım ile tathîr itdiğimde dudağım kara sakız oldu ve lisânım pâre pâre kesilüp ibrişim teli gibi ince oldu.

"Kîr" Yunanca asıllı bir kelime olup "katran" anlamına emektedir. Her iki nüsha arasında anlam bakımından "dudağın parça parça olması" ile "dudağın katran gibi siyah olması" şeklinde bir anlam farkı oluşmaktadır.

4.

Rîsmân behr-i **pelâs-ı seget** er rîsendî

Ez-reg-i dîde **pey-â-pey** bi-resânem nah nah (80/3)

Köpeğinin çuluna bir ip bükme isteseler gözümün damarından mütemadiyen ona iplik verirdim.

Destâvîz-i Dâniş:

Rîsmân behr-i **belâ-yı dil şikest** er rîsendî

Ez-reg-i dîde **bi-yâbî** bi-resânem nah nah (DŞ: 84)

Mahsûl-i beyt: Gönül belâsından için bükülmüş urgan üzildi, eger egirir isen göz tamarından **bulursın**, bana tel tel irişdir; ya'nî gönül 'aşk ile divâne olduğundan bükülmüş urganlara bağlandı, anlar üzülüp fersûde oldu, eger yeniden egirüp urgan bükme ister isen gözümün tamarlarında iplikler bulursın anlardan bük ve bana irişdir tâ ki uslansun için divâne gönlümü bağlayayım.

Beyitte üç kelime farklı okunmuşur. Bunlar yazılış bakımından birbirine benzeyen kelimelerdir. "pelâs" kelimesi "belâ-yı", "seget" (senin köpeğin) kelimesi "şikest" (kırıldı/üzildi), "peyâpey" (mütemadiyen) kelimesi ise "bi-yâbî" (bulursun) şeklinde okunmuştur. Şerhte "er rîsendî" şart cümlesi anlamca ikinci mısrayla bağlı düşünölmüş ve anlamı "eger egirir isen göz tamarından bulursın" şeklinde verilmiştir. Beytin toplu anlamı verilmeden önce "rîsendî" fiili için "egirdin ve gazl itdin" şeklinde anlam verilmektedir. Bu fiilin yazılışında bir problem bulunmaktadır. "rîsten" ve "rîsiden" şeklinde olan bu fiilin çekiminde "rîsendî" şeklinde bir yapı oluşmaz. "Rîsîdî" şeklinde yazılış doğru olurdu. Matbu nüshada da "rîsendî" şeklinde bulunmaktadır. Tarlan fiile "bükme isteseler" şeklinde üçüncü şahıs anlamı vermiş, şerhte ise ikinci şahıs anlamı tercih edilmiştir. Şerhte "dil belası için ip/organ üzildi/yıprandı" anlamı verilince "rîsendî" fiiline ikinci şahıs anlamı vermek de zorunlu olmaktadır. Beyitteki okunuş farklılığının sebep olduğu birbirinden kopuk yapıların tevillerle birleştirilmeye çalışıldığı görölmektedir.

5.

İşk-bâz ez-râh-ı hestî ser nihâdî der-'adem

Ger ne-bûdî der-makâm-ı 'ışk-bâzî **pây-merd** (92/2)

Âşıklık makamında kendisine bir yardımcı bulmasaydı, aşk yine geldiği yokluk diyarına dönüp giderdi.

Tarlan'ın birinci mısradaki "ışk-bâz" kelimesine "âşık" değil de "aşk" anlamı verdiği görölmektedir.

Destâvîz-i Dâniş:

İşk-ı yâr ez-râh-ı hestî ser nihâdî der-'adem

Ger nebûdî der-**kıyâm-ı** 'ışk-bâzî **pây-i merd** (DŞ: 86)

Mahsûl-i beyt: Dostun 'aşkı varyiyet yolundan yokluğa baş kordı eger 'âşıklık kıyâmında âdemin mukâvemeti olmaya idi; ya'nî çile-i 'aşk gâyet girân olduğundan kimse çekemeyüp ve tahammül idemediğinden vâriyyeti mahv olup fânî ve ma'dûm olur idi eger 'âşıklık kıyâmında âdemin mukâvemet idecek kuvveti olmaya idi hulâsa Cenâb-ı Hak 'âşika ibtidâ kuvvet i'tâ ider sonra 'aşka mübtelâ eyler.

Beyitte "ışk-bâz" kelimesi "ışk-ı yâr" olarak, "makam" kelimesi "kıyâm" olarak "yardımcı" anlamına gelen "pây-merd" bileşik kelimesi "adamın ayağı/mukavemeti" anlamına gelen "pây-ı merd" şeklinde tamlama olarak okunmuştur. Anlamlar birbirine yakındır.

6.

Çun nihâdem ber-ten-i pur zahm seng-i hecr-i dost
Kerdem ez-engeşt pergârî be-levh-i lâciverd (92/3)

Çürümüş, morarmış bağrıma yârin hicran taşını basınca lâcivert bir levha üzerine
kömürden bir gerdanlık takmış oldum.

Destâvîz-i Dâniş:

Çun nihâdem ber-ten-i pur-zahm seng-i hecr-i dost
Kerdem ez-enguşt-i pergârî be-levh-i lâciverd (DŞ: 87)

Mahsûl-i beyt: Çünkü tolu yaralı beden üzerine cânânın firâkı taşını kodum, pergâra mensûb parmakdan lâciverd sahife üzerine eyledim. Nâzım-ı tahrîr şu beytde sînesini lâciverd renginde olan sahîfeye teşbîh itdi, zîrâ insân za‘îf oldukça tamarları lâciverd renginde ya‘nî mâ‘î görünür ya‘nî derd-i ‘aşk ile za‘îf ü nahîf olan bedenim bir de firkat beliyyesine dûcâr oldı, var kıyâs eyle ne şiddet ve mihnete giriftâr olmuşdur.

Beyitteki “engeşt: kömür” kelimesi şerhte “enguşt: parmak” şeklinde okunmuş ve buna göre beyit anlamlandırılmıştır. Tezde “ez-enguşt pergârî” şeklinde tamlama olmadan okunan bu yapının beyitten sonra verilen “pergâra mensûb parmakdan” şeklinde anlamından yola çıkarak şarihin bunu tamlama şeklinde okuduğunu görmekteyiz. Her iki okunuş vezin bakımından bir problem oluşturmaz.

7.

Sad reh çu Selîmî sûy-ı û nâme nuviştem
Ne-nvişt gubârî be-beyâz-ı rakam-âltûd (132/5)

Selîmî gibi yüz yol (kere) ona mektup yazdım. Yazılı beyaz kâğıda benzeyen **kalbine** bir toz bile yazmadı. (Hiç benim feryatlarımdan müteessir olmadı).

Destâvîz-i Dâniş:

Sad reh çu Selîmî sûy-ı û nâme nuvistem
Ne-nvist gubârî be-beyâz-ı rakam-âltûd (DŞ: 93)

Mahsûl-i beyt: Yüz kere Selîmî gibi cânânın tarafına mektûb yazdım yazı ile bulaşıcı bir ak yaprak yazmadı; ya‘nî cânâna hâl-i perişânımı mübeyyin yüz kere mektûb ‘arz u takdîm itdim, cevâb olarak murakkam bir beyâz yaprak yazmağa tenezzül itmedi. Hulâsa ‘uşşâkını insân yirine saymaz gâyet mütekebbir ve mübâhî bir ‘âlicenâbdır ma‘şûkumuz.

Burada tercih edilen anlamlarda farklılık bulunmaktadır. Tarlan “Yazılı beyaz kâğıda benzeyen **kalbine** bir toz bile yazmadı. (Hiç benim feryatlarımdan müteessir olmadı).” şeklinde ikinci musraya anlam verirken şarih “yazı ile bulaşıcı bir ak yaprak yazmadı (...) cevâb olarak murakkam bir beyâz yaprak yazmağa tenezzül itmedi.” şeklinde anlam vermektedir.

8.

Hemçun Selîm key revem ez-kûy-ı ‘âşikî
Sad bâr **bîş** pây-ı merâ ger kalem konend (121/5)

Selîm gibi yüzlerce defa ayağımı kesseler âşıklık diyarımdan hiç çekilip gider miyim?

Destâvîz-i Dâniş:

Hemçun Selîm key revem ez-kûy-ı ‘âşikî
Sad bâr **pîş**-i pây-i merâ ger kalem konend (DŞ: 96)

Mahsûl-i beyt: Selîm gibi ‘âşıklık mahallesinden kaçan giderim yüz kere benim ayağım önüne kamış vaz‘ iderler ise de. Ya‘nî ne dürlü ‘azâb ve işkence iderler ise ‘âşıklık mahallesinden gitmem, Selîm gibi sâbit-kademim, hulâsa cân viririm cânânımdan geçmem.

Tarlan “kalem yapmak/budamak” anlamına gelen “kalem kerdem” fiiline “kesmek” anlamını, şarih ise “kamış koymak” anlamını vermektedir. Ayrıca “Yüz defadan fazla/yüzlerce” anlamındaki “sad bâr bîş” ibaresindeki “bîş: fazla” kelimesi şerhte “pîş: ön” okunmuş, bir sonraki kelimeyle arasında bir izafet/tamlama oluşturularak “pîş-i pây-ı merâ: benim ayağımın önüne” anlamı verilmiştir. Şerhteki okunuş farklılıkları ve verilen anlamın dilin kabul etmeyeceği zorlama bir yapıda olduğu görülmektedir.

9.

Dârend cem‘-i muğbeçegân kâsehâ be-kef

K'âşûb-ı deyr u fitne-i meyhâne mî-resed (101/2)

Bütün genç sâkiler şarap kâselerini ellerine alsınlar; zira kiliseyi alt üst eden, meyhaneyi birbirine katan geliyor.

Destâvîz-i Dâniş:

Şâdend hayl-i muğbeçegân bâdehâ be-kef

K'âşûb-ı deyr u fitne-i meyhâne mî-resed (DŞ: 97)

Mahsûl-i beyt: Sâkiler cem'iyeti avuçda şarâb olarak mesrûrdurlar, zîrâ kilisâ kavğası ve meyhâne fesâdı irişiyor; ya'nî meyhânedeki serhoşların 'arbedesinden sâkiler memnûndur, zîrâ bir taraftan bâdenin keyfiyeti ve bir cihetden kavga sıkleti meşgûl itdiğinden muâbeçeler fırsat bulup meyhorların pâralarını yağma iderler, bunlar ise bî-haber, huşyâr oldukda nedâmet gelür ise de çi fâ'ide?

"Hayl" ve "cem" kelimleri birbirine yakın anlamlar içermektedir. "Kâsehâ be-kef dârend" (ellerinde kadeh tutsunlar) ibaresi şerhte "Kâsehâ be-kef şâdend" (ellerinde şarap kadehi bulunmaktan memnundurlar) şeklinde bulunmaktadır. İkinci mısradaki geçen "âşûb-ı deyr u fitne-i meyhâne" ifadesiyle "kiliseyi alt üst eden, meyhaneyi birbirine katan" sevgili değil, "kilisâ kavğası ve meyhâne fesâdı" şeklinde bizzat kavga ve arbedenin kastedildiği şarih tarafından ifade edilmektedir. Gerekçe olarak da böyle mest-i harâb (korkütük) olan sarhoşların kavgayla tutuşmasıyla ceplerindeki paraların sakiler tarafından yağma edildiği, bundan dolayı sakilerin neşeli ve sevinçli oldukları ifade edilmektedir. Böylece saki hem şarapla sarhoşları gam ve sıkıntının ağır yükünden kurtarmakta, hem de ceplerindeki ağırlıkları boşaltarak ayrıca hafiflemelerine katkıda bulunmuş olmaktadır. Bu yorumun oldukça çarpıcı ve gerçek hayatla örtüşen bir yorum olduğunu söylemek gerekir. Sarhoşların aklı başına gelince iş işten geçtiği, paraların bir daha dönmek üzere elveda diyerek kendilerinden ayrıldığını hissetmelerinden gelen pişmanlık için de "çi fâide" ifadesi kullanılmaktadır.

10.

Ger nâme-i vefâ resed u ger peyâm-ı cevır

Mâ-râ hoş'est be-her çi zi-cânâne mî-resed (101/3)

İster vefa mektubu, ister cefa haberi gelsin. Cananeden gelen her şey bizim için güzeldir.

Destâvîz-i Dâniş:

Ger nâme-i cefâ buved u ger peyâm-ı cevır

Mâ-râ hoş'est her çi zi-cânâne mî-resed (DŞ: 98)

Mahsûl-i beyt: Eger cefâ mektûbı ve eger zulm u sitem haberi olur ise her nesne ki bize cânândan irişiyor hoş'dur ve latîfdir; ya'nî cânân 'âşkını ferâmûş itmesün de her ne mu'âmelede bulunur ise bulunsun tekdîr u tebşîr ve lutf u kahrı 'indimizde müsâvîdir.

"İster vefa ister cefa" şeklindeki bir yapının "ister cefa ister zulüm" şeklindeki bir yapıdan daha doğru olduğu açıktır. Şarih de en sonda "tekdîr u tebşîr ve lutf u kahrı 'indimizde müsâvîdir" şeklinde anlam vererek zımmen birinci şeklin daha doğru olduğu onaylamaktadır.

11.

Ey felek bîrûn rev ez-meydân ki dûr ez-kevkebî

Hâhem âteş zed zi-âh imşeb derîn meydân diger (150/8)

Ey felek, meydandan çekil, **yıldızlardan uzak bir yere git**. Bu gece yine âhımla bu meydani yakacağım.

Destâvîz-i Dâniş:

Ey felek bîrûn rev ez-meydân ki dûr ez-kevkebî

Hâhem âteş zed zi-âh imşeb der-în meydân diger (DŞ: 103)

Mahsûl-i beyt: Ey felek meydândan taşra git, **zîrâ kevkebden uzak bu gice** şu meydanda âh-ı derûndan âteş urmak isterim; ya'nî semâda nücûm gibi âteş pâreleri ba'zân zemîne nüzûl itdiği görünür, benim âh âteşim ânlar gibi degildir ziyâdedir, sâkın ey felek meydandan kaç tâ ki âh-ı sûznâkimden yanıp harâb olmayasın.

Metin bakımından aynı iki beytin farklı yorumlanmasıyla oluşan iki ayrı anlam. Tarlan tercümesinde "dûr ez-kevkebî" ifadesi "rev: git" fiiline bağlanmakta, şerhte ise "imşeb: bu gece" kelimesine bağlanarak

“kevkebden uzak bu gice” şekli tercih edilmektedir. Yıldızlardan uzak yani yıldızsız bu geceyi/feleği ahımın ateşiyle tutuşturup yıldızlarla dolduracağım” şeklindeki bir anlam daha tercihe şayan görülebilir.

12.

Ez-ğabğab u zulf-i û der-hat ne-şevî zinhâr
Gerden be-resen beste pâ ber-ser-i çeh bi-nger (153/2)
Onun çenesi ve zülfü seni **müteessir etmesin**, bak boynuna ip bağlamış, ayağı bir kuyunun başında, (zülf ip; kuyu da çene).

Matbu Farsça divanda “ez-ğabğab-ı zulf-i û” şeklinde tamlama yapılan bu kısım Tarlan tercümesinde tashih edilerek bir atıf/bağlama grubu şeklinde anlamlandırılmıştır. Matbu metnin yanlış olduğu açıktır.

Destâvîz-i Dâniş:

Ez-ğabğab u zulf-i û der-hat ne-şevî zinhâr
Gerden be-resen beste pâ ber-ser-i çeh bi-nger (DŞ: 105)
Mahsûl-i beyt: Cânânın ğabğab u zülfünden geçüp **henüz görünmüş sakala sakın gitmeyesin**, boynunu ipe bağlamış kuyu başı üzerine ayak turana nazar eyle. Nâzım-ı tahrîrin şu beytde çâhdan maksûdı ba‘z-ı hûbân handân olduğu vaktde çenesinin iki tarafında ufacak iki çukur peydâ olur ki ana şu ‘arâ çâh-ı zenehdân ta‘bîr iderler, bu sûretde ma‘nâ-yı beyt; râhat ve selâmet ister isen cânânın ğabğabından ayrılma, zîrâ çâh-ı zenehdâna üftâde olan ‘uşşâk boynı bağlı kaldığı gibi sen dahi mahbûs olup ebedî rehâ-yâb olamazsın.

“Der-hat şuden” bileşik fiili “kızmak, öfkelenmek” anlamındadır.. Şerhte ise “şuden” fiiline “gitmek” anlamı verilmiş, “der-hat ne-şevî” ibaresi “yeni çıkmış sakala (hatta, ayva tüyelerine) sakın gitmeyesin” yani onlara iltifat etmeyesin şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu kısım Tarlan tarafından “müteessir olmayasın/öfkelenmeyesin” şeklinde anlamlandırılmıştır.

13.

Der-bezm-i visâl ey mâh gâfil me-şev ez-‘âşık
V‘ez-çesm-i **bed er tersî** geh me-nger u geh bi-nger (153/3)
Ay yüzlü sevgilim, visal bezminde âşıkından gafil olma. Eğer nazar değmesin diye korkarsan arasına ona bak.

Destâvîz-i Dâniş:

Der-bezm-i visâl ey meh gâfil meşev ez-‘âşık
Der-çesm **bidâr turs** geh menger ü geh bi-nger (DŞ: 106)
Mahsûl-i beyt: Ey kamer-tal‘at vuslat encümeninde ‘âşıkdan gâfil olma **gözünde kalkanı tut** gâh nazar eyle ve gâh nazar eyleme; ya‘nî ‘uşşâka dâ‘imâ nazar itsen tahammül idemez temmûz güneşi karı eritdiği gibi nazar-ı dâ‘imî ‘uşşâki eridir, bütün bütün nazarından mahrûm kalur ise yine yaşamak kâbil degildir; bu sûretde ahyânen nazar ve ahyânen ‘adem-i nazar ile hakîmâne mu‘âmele eylemeniz lâzımdır.

Şarihin vezne dikkat etmediği görülmektedir. Gazel “Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Mef‘ûlü Mefâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Buna göre şerhteki beytin ikinci mısraında vezin problemi bulunmaktadır. “Yaramaz gözden korkarsan” anlamına gelen “V‘ez-çesm-i bed er tersî” ibaresi “gözünde kalkan tut” şeklinde anlamlandırılan “Der-çesm bidâr turs” şekline çevrilmiştir. Şarih iki kelimeyi (bed er) fiil şeklinde tek kelime olarak (bidâr) düşününce tamlamayı kaldırmak zorunda kalmış, “korkarsın” anlamındaki fiili (tersî) de sondaki “y” harfini düşürerek “kalkan” anlamına gelen “turs” şeklinde okumuş, beytin kelimelerini kendi oluşturduğu anlama göre düzene sokmak istemiştir. Şurası açıktır ki “gözde kalkan tutmak” şeklinde bir ifade anlam ve üslup açısından rahatsızlık verici bir boyuttur.

14.

Dil **rû zi-hatet** piçid v‘ân-geh be-rehet ser bâht
Ân nev‘-i siyeh-rûyî v‘în ‘ozr-i guneh bi-nger (153/4)
Gönül, senin hattından yüz çevirdi, sonra da yoluna başını feda etti. O kara yüzlülüğe bak, bu özür dilemeye bak!

Destâvîz-i Dâniş:

Dil **rûz-ı hatet** pîçîd ângeh be-rehet ser bâht

Ân nev'-i siyeh-rûyî v'în 'ozr-i guneh bi-nger (DŞ: 107)

Mahsûl-i beyt: Gönül **henüz görünmüş sakalın gününde büküldü**, ândan sonra senin tarîk-i 'aşkında baş oynadı, o dürlü siyâh yüzlülüğü ve bu cürm bahânesini nazar eyle; ya'nî hatın belürdüğü vaktde gönül kemâl-i te'essüfünden muztarib oldu ise muhabbeti zâ'il olmadı, yine tarîk-i 'aşkında baş fedâ itdi; bu sûretde ıztrâbdan gelen kara yüze ve i'tizâr-ı günâha nazar eyle.

Burada da bir önceki beyitte görülen yanlışa benzer bir yanlış bulunmaktadır. "Rû pîçîden" "yüz çevirmek" anlamına gelen bir bileşik fiildir. "Dil zi-hatet rû pîçîd" (Gönül hattından/ayva tüyünden yüz çevirdi) şeklindeki yapı "Dil rûz-ı hattet pîçîd" (Gönül hat günü büküldü) şekline çevrilmiştir. Gönülün kara yüzlülüğü ayva tüylerinden (hattan) dolayı sevgiliden yüz çevirmesidir, ayrıca ayva tüylerinin kapladığı yüz de kara yüz olmaktadır.

15.

Âyem **çu** be-hâk-i ser-i kûy-ı tu be-ser bâz

Ma'lûm-ı tu gerded ki menem 'âşık-ı **ser-bâz** (158/1)

Senin diyarına başımın üzerinde yürüyerek geldiğim zaman anlayacaksın ki ben başını ortaya koyan bir âşıkım.

Destâvîz-i Dâniş:

Âyem **çu** be-hâk-i ser-i kûy-ı tu be-ser-bâz

Ma'lûm-ı tu gerded ki menem 'âşık-ı ser-bâz (DŞ: 108)

Mahsûl-i beyt: Tekrâr baş üzerine senin mahallen ucı toprağına **nice** gelürüm? Senin ma'lûmun ola ki bahâdır ve başı açık 'âşık benim; ya'nî ey cânân kemâl-i arzû ve iştiyâktan ayaklarımla yürümeyüp başım üzere yürüyerek mahallenizi ziyârete gelürüm başı açık 'âşık ben oldığım ma'lûmunuz olsun.

Şarih toplu anlamdan önce kelimelerin anlamlarını verirken "çu" edatı için "nice, 'Arabîde keyfe ma'nâsına" notunu düşmektedir. Farsçada "çûn" edatı vâv aslî harf olduğu yani edat uzun ünlüyle okunduğu zaman nasıl/nice anlamına gelmektedir, fakat "çu" edatına sözlükler böyle bir anlam vermezler. Bu beyitte "-dığı zaman" anlamında zaman zarfı oluşturan edat görevindedir. Tarlan tercümesinde de "çu âyem" ibaresine "geldiğim zaman" anlamı verilmektedir. Şarihin "Tekrâr baş üzerine senin mahallen ucı toprağına **nice** gelürüm?" soru cümlesinden sonra "Senin ma'lûmun ola ki bahâdır ve başı açık 'âşık benim" şeklinde bir cümle kurması birbiriyle ilgisiz bir yapıdadır. Ayrıca şarih "ser-bâz" kelimesine beytin bağlamını dikkate alarak "başı açık" anlamı vermektedir. Kelime aynı zamanda "cesur, bahadır" anlamlarına da gemektedir ve Tarlan tercümesinde bu anlam tercih edilmiştir. Şarihin beytin anlam bütünlüğüne ve cümleler arasındaki ilgiye dikkat etmediği açıktır.

16.

Her kes ki der-âyîne-i rûyet be-safâ dîd

Sad rahmet-i Hak bâd ber-ân rind-i nazar-bâz (158/2)

Senin yüzünün aynasına temiz yürekle bakmasını bilen her rinde Allah gani gani rahmet eylesin.

Destâvîz-i Dâniş:

Her kes ki der-âyîne-i rûyet be-safâ dîd

Sad rahmet-i Hak bâd ber-ân rind-i nazar-bâz (DŞ: 109)

Mahsûl-i beyt: Ey cânân her kimse ki senin cemâlin mirâtında olan safâyı gördü ol bi-kayd 'âşık üzerine Cenâb-ı Hakkın yüz rahmeti olsun; ya'nî ey cânân, cemâline her nazar iden kemâlini idrâk idemez, dîde-i Hak-bîn lâzımdır ki orada vedî'a olan esrâr-ı İlâhiyeyi fehm eylesün.

Şarih "be-safâ dîd" ibaresine "safâyı gördü" anlamını vermekte, Tarlan ise "temiz yürekle baktı" yani süflî ve şehvânî bir bakışla bakmadı anlamını vermektedir. Beytin bağlamı dikkate alınca bu anlamın tercih edilmesi gerektiği âşikârdır.

17.

Selîm şâh-ı hakikî çu taht-ı 'ışket dâd

Serîr-i mulk-i bekâ cûy **u der-guzer** zi-mecâz (162/7)

Selîm, mademki hakikî padişah sana aşk tahtını verdi. Beka mülkünün tahtını ara, mecazdan geç.

Destâvîz-i Dâniş:

Selîm şâh-ı hakikî çu taht-ı 'ışket dâd

Serîr-i mülk-i bekâ cû **dûr er konend** zi-mecâz (DŞ: 121)

Mahsûl-i beyt: Ey Selîm, Hazret-i Şâh-ı hakikî çünkü sana 'aşk tahtını virdi, eger seni mecazdan ba'îd iderler ise mülk-i bâkî tahtını taleb eyle; ya'nî mecazda şâh olduğun gibi hakikatde dahi şehriyâr olmağa sa'y eyle, zîrâ bu ebedîdir bundan infikâk ve infisal olmaz.

Müstensihlerin metni nasıl tahrif ettiklerinin bir örneği. "Şayet seni mecazdan uzaklaştırırlarsa" şeklinde tercüme edilecek bir yapının öznesi kim olabilir? Ayrıca bu şekilde okunuşta veznin doğru olabilmesi için "dûr" ve "konend" kelimelerinde zihaf yapılması gerekmektedir.

18.

Ez-'ışk çî bî-karârem imrûz

Bâ-cân u dil-i figârem imrûz (165/1)

Bugün aşk içinde ne kadar kararsızım (huzursuzum). Bugün **cansızım**, yaralı gönlüme malik değilim.

Tarlan tercümesinde muhtemelen "bâ-cân" kelimesi yerine "bî-cân" yazılan nüsha esas alınmış olmalıdır. Matbu Farsça divanda bu kelime ile ilgili nüsha farkı gösterilmemiştir.

Destâvîz-i Dâniş:

Ez-'aşk çî bî-karârem imrûz

Bâ-cân u **dil-i** figârem imrûz (DŞ: 122)

Mahsûl-i beyt: 'Aşkdan ne sükûn ve ârâmsızım cân u gönül ile bu gün teşvîşli ve mecrûhum; ya'nî derd-i 'aşkı tahammüle sabr u karârım kalmadı, zîrâ ki cânıma ve gönlüme te'sîr idüp mecrûh eyledi.

Şerhte matbu nüshadan farklı olarak "dil" kelimesi "figâr" kelimesiyle tamlama oluşturmamaktadır. Muhtemelen müstensih tamlama olmaması dolayısıyla oluşan hece eksikliğini gidermek için "dil" kelimesinin sonuna "y" harfi eklemiş olmalıdır. Fakat bu harfin "dil" kelimesine hangi anlamı kattığı belirsizdir. Bu harfin fonksiyonlarından olmak üzere "dil-i" kelimesine "bir gönül" veya "herhangi bir gönül" anlamı vermek de tutarlı değildir. "Bâ-cân u dil-i figârem" ibaresinde geçen vâv harfi atf vâvı değil de "vâv-ı hâliye" olarak düşünülürse anlam "canlıyım fakat gönlüm yaralı" şeklinde olur.

19.

Me-gzer zi-Selîm yek dem ey gam

Cân-râ be-tu mî-sipârem imrûz (165/7)

Ey gam, Selîm'den bir nefes ayrılma; canımı bugün sana ısmarlıyorum.

Destâvîz-i Dâniş:

Bigzer zi-Selîm yek dem ey gam

Cân-râ be-tu sipârem imrûz (DŞ: 124)

Mahsûl-i beyt: Ey gussa bir nefes Selîm'den geç bu gün cânı sana ısmarlarım; ya'nî gam-ı 'aşk ile helâk bana mukarrerdir bâri ey gussa bir nefes olsun istirahat ideyim beni terk eyle.

Matbu nüshada olumsuz emir şeklinde "me-gzer: geçme/ayrılma" geçen fiil şerhte ise "bigzer: geç/ayrıl" şeklinde bulunmaktadır. Her iki şekil de beyti anlamlandırmada doğru kabul edilebilir. Birisinde "bir an bile ayrılma", diğesinde ise "hiç olmazsa bir nefes ayrıl" şeklinde bir yapı oluşmaktadır.

20.

Ez-sebze-i hat âyine jengâr girifteş

Dûd-ı dil-i mâ 'âkıbet-i kâr girifteş (170/1)

Yüzünün âyinesi hat sebzesinden paslanmış. Demek nihayet bizim gönlümüzün ateşinden yükselen duman ona tesir etti.

Destâvîz-i Dâniş:

Ez-sebze-hat âyine-i jengâr girifteş

Dûd-ı dil-i mâ ‘âkıbet-i kâr girifteş (DŞ: 131)

Mahsûl-i beyt: Yeşil hatdan cânânın cemâli lâciverd renginde âyine tutmuşdur, bizim gönlümüzün tütünü işin nihâyetini tutmuşdur. Nâzım-ı tahrîr şu beytde cânânın henüz görünmüş sakâlını tâze bitmiş yeşil çemene teşbîh itdi. O sebebdendir ki cânânın cemâli âyinesini yeşil çemen lâciverd renginde itdiginden te’essûf idüp gönlümün tütünü nihâyet dereceyi tutdı ya’nî fevke’l-‘âde olarak tâ semâya gitdi.

Şarih “jengâr” kelimesine “lâciverdî boya” anlamı vermektedir. Birinci mısradaki geçen “sebze-i hat” tamlamasını “sebze-hat” şeklinde okuyunca veznin doğru olabilmesi için “âyine” kelimesiyle “jengâr” arasında bir tamlama oluşturmak zorunda kalmış ve bu tamlamaya “lâciverd renginde âyine” anlamı vermiştir. İkinci mısrayı da “gönlümün tütünü nihâyet dereceyi tutdı ya’nî fevke’l-‘âde olarak tâ semâya gitdi.” olarak anlamlandırmıştır. Bu anlamların doğru olmadığı açıktır. Çünkü jengâr pas anlamındadır. Beyitte iltifat etmediği âşıkların gönüllerinden çıkan âhların nihâyet sevgilinin yüz aynasını paslandırdığı, yani ayva tüylerinin çıkmasıyla güzelliğini giderdiği hüsn-i ta’lîl sanatı kullanılarak ifade edilmektedir.

21.

Cân-ı men nîst şud ez-hestî **vu peyvest be-‘ışk**

Dermendâne fenâ-râ be-bekâ kerd ‘ivaz (182/3)

Senin sevgin ile canım yok oldu ve aşka bağlandı. Fâniliği verip bâkiliği aldı.

Destâvîz-i Dâniş:

Cân-ı men nîst şud ez-hestî **vu bûy-ı tu be-‘ışk**

Dermendân-ı fenâ-râ be-bekâ kerd ‘ivaz (DŞ: 149)

Mahsûl-i beyt: Benim cânım vâriyyetden yok oldu ve senin râyihâ-i tayyiben ‘aşk ile fenâ derdlilerini bekâya bedel eyledi; ya’nî ey cânân benim vâriyyetimi mahv idüp sahrâ-yı ‘ademe sevk itdigin gibi dünyâda olan sâ’ir derdlileri dahi râyiha-i tayyibe-i ‘aşkın ile ‘ukbâya göndererek hulâsa çok ‘âşıkları mahv u helâk eyledin böyle bir gaddâr ve sitemkârsın.

Şarihin “vu peyvest be-‘ışk” (ve aşka bağlandı) yerine “vu bûy-ı tu be-‘ışk” (ve senin kokun aşk ile) yazılan nüshaya anlam vermeye çalışması işin baştan bozulduğunu, diğer çabaların zorlama olduğunu göstermeye kâfidir. “Dertli bir şekilde” anlamındaki “dermendâne” kelimesinin bir sonraki kelimeye tamlama yapılarak “dermendân-ı fenâ” (fena derdlilerini) şeklinde bir yapı oluşturulması, öznenin tekilden çoğul şekline çevrilmesi ile yanlışlar silsile halinde birbirini takip etmiştir. Sevgiliye hitaben “böyle bir gaddâr ve sitemkârsın” şeklindeki ifade de oldukça ağır bir hitap olarak arz-ı endam etmektedir.

22.

Gerdûn çu men-i mecnûn **ger dîde** buved müşkil

Hem bâ-gam-ı dil hoşnûd hem bî-ser u pâ kâni‘ (185/2)

Dünya kolay kolay benim gibi bir dîvâne daha göremez. Hem gönlündeki gam ile memnun hem aczinden hoşnut.

Destâvîz-i Dâniş:

Gerdûn çu men-i mecnûn **gerdîde** buved müşkil

Hem bâ-gam-ı dil hoşnûd hem bî-ser u pâ kâni‘ (DŞ: 155)

Mahsûl-i beyt: Felek çünkü beni mecnûn eylemiştir, müşkil olur gönül gamıyla hoşnûd olmak hem de başsız ve ayaksız râzı olmak ya’nî dîvâne olan kimse kûh u sahrâya gezmek ve yürümek ister başı ve ayağı olmadığı hâlde nice gider bu sûretde dîvâneye gönül gamıyla beraber başsız ve ayaksız olmak müşkil şeydir.

Kelimelerin anlamlarının verildiği kısımda “gerdîde eylemiş, buved olur.” şeklinde yazılması şarihin iki kelimeyi (ger dîde) tek kelime olarak okuduğunu göstermektedir. Birinci mısradaki cümle şarihe göre “gerdîde” kelimesiyle bitmektedir. Onun bu cümleye verdiği “Felek çünkü beni mecnûn eylemiştir” anlamının doğru olabilmesi için cümlelerin “Gerdûn çu merâ mecnûn gerdîde” şeklinde olması gerekmektedir. “Buved müşkil” kısmı şarihin verdiği “müşkil olur gönül gamıyla hoşnûd olmak hem de başsız ve ayaksız râzı olmak” anlamından anlaşılacağı gibi ikinci mısraya bağlı olarak düşünülmüştür. Bütün bunlar şerhin üstün körü hazırlandığını, metin üzerine düşünülmediğini göstermektedir.

23.

Çün şerh-i hâl-i û dehed in cân-ı hasteem

Ger ez-zebân-ı ‘ışk koned dil beyân-ı çeng (195/6)

Gönül, çeng ifadesini aşk dili ile **beyan etse** dahi bu hasta canım onun ahvalini lâyıkiyle anlatamaz.

Destâvîz-i Dâniş:

Çün şerh-i hâl-i hod dehed in cân-ı hasteem

Ger ez-zebân-ı ‘ışk **ne-koned** dil beyân-ı çeng (DŞ: 178)

Mahsûl-i beyt: Bu marîz cânım kendi hâlini nice keş ü izhâr idebilür eger ‘aşk lisânından gönül sâz **beyânını eylemez ise**; ya ‘ni bîmâr olan cânım derd-i derûnunu bir vaktde anladamaz meger gönül sâzı vâsîta idüp ‘aşk lisânından îzâh ve aşikâre eyler ise o hâlde derd-i derûnum ne derecede olduğunu herkes fehm ider.

Vezne dikkat edilmeyerek “koned” fiili olumsuz olarak “ne-koned” şeklinde okunmuştur. Muhtemelen “ışk” kelimesi birbuçuk hece değil de tam hece şeklinde düşünüldüğü için “koned” fiilinin başına olumsuzluk eki getirilmiştir. Anlam açısından fiilin olumsuz olması ile olumlu olması arasında “beyan etse dahi anlatamaz” ile “beyan etmezse anlatamaz” şeklinde bir farklılık görülmektedir.

24.

Bî-Suheyl-i ruh-i ân Zuhre-**cebîn** der-‘âlem

Kâferem ger be-meh u mihr merâ bâşed meyl (200/2)

O Zühre alınlının Süheyl’e benzeyen yanağı olmadıktan sonra kâfirim âlemde aya, güneşe meyledersem!

Destâvîz-i Dâniş:

Bî-Süheyl ruh-ı ân Zuhre **çunîn** der-‘âlem

Kâfirem ger be-meh u mihr merâ bâşed meyl (DŞ: 181)

Mahsûl-i beyt: Kevkeb-i zühre gibi mütelâlî olan cânânın sitâre-i süheyle müşâbih olan yanağı olmaksızın ben sâtirim eger şems ve kamer benim meyl ü ragbetim olur ise; ya ‘ni cânânımı şems ve kamere tercih iderim benim nazarımda andan kıymetli bir şey’ yokdur.

“Zühre alınlı” anlamındaki “Zuhre-cebîn” bileşik kelimesi “Zuhre çunîn” şeklinde okunmuş, fakat bu okunuşun anlamı bozmaması için “çunîn” (böylece, bunun gibi) kelimesi beytin anlamında gözardı edilmiştir. Kâfir kelimesinin temel anlamı olan “örten” ise “sâtir” kelimesiyle ifade edilmiştir.

25.

Bî-zebân çeng ez-hayâl-i **dûriyet** der-nâle-est

Vây miskînî ki der-feryâd bâşed ez-hayâl (196/2)

Çeng senin ayrılığını tahayyül ederek dilsiz dilsiz feryad ediyor. Daha o belâya uğramadan yalnız tahayyül ederek feryada başlayan bu çeng ne kadar âcizdir.

Destâvîz-i Dâniş:

Bî-zebân çeng ez-hayâl **dûr-bîn** der-nâleest

Vây ân miskîn ki bâşed **nâle-i û** ez-hayâl (DŞ: 187)

Mahsûl-i beyt: Sâz lisânı olmaksızın hayâlden uzâk görüci kimse inlemektedir. Te’essûf ol fakîre ki anın inlemesi hayâlden olur; ya ‘ni cânân ile zânû-be-zânû oturup muhabbet eylemekdir maksûd, hayâlini tasavvûr ile ‘âşıkâ bir tesellî hâsıl olmaz, bu sûretde cemâlini tefekkür bilâ-tâ’ildir.

Birinci mısradaki geçen “ez-hayâl-i dûriyet” (senin uzaklığının/ayrılığının hayalinden) tamlaması “ez-hayâl dûr-bîn” şeklinde okunmuş ve “hayâlden uzâk görüci kimse” şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu anlamdan yola çıkarak onun bu kısmı tamlama kabul etmediği anlaşılmaktadır. Müstensihlerin gafleti ile yanlış yazılan bir beyte doğru anlam verebilmek için şarihin çabaları da bir işe yaramamıştır.

26.

Z’ebrû-yı tu hergiz **girihi** bâz ne-dîdem

Tâ der-ser-i her mûy-ı tu sad nâz ne-dîdem (212/1)

Saçının her telinde yüzlerce naz u istiğna belirdikten sonradır ki kaşların gazaplı halini terkeder.

Destâvîz-i Dâniş:

Z'ebri-yı tu hergiz **digeri** bâz ne-dîdem

Tâ der-ser-i her mûy dü sad nâz ne-dîdem (DŞ: 196)

Mahsûl-i beyt: Ey cânân, senin kaşından hiç bir vaktde tekrâr görmedim tâ ki senin her kılın ucunda yüz şîve ve istiğnâ görmedim; ya'ni senin her kılında olan cilve ve istiğnâ ve kaşındaki letâfet-i bî-hemtâyı gayrı bir kimsede görmedim zirâ bunlar zât-ı melek-sıfâtınıza mahsûsdur diğer kimsede bulunmaz.

"Girih/düğüm" kelimesinden sonra kullanılan "bâz" kelimesi "açık, tekrar, oyun" gibi farklı anlamlara gelmektedir. Burada düğümlerle ilgisi düşünülünce düğümlerin çözülmesi/açılması yani öfkeli halin terkedilmesi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Şerhte ise "girihî" yerine "digeri" yazılan nüsha esas alınca "bâz" kelimesine de "tekrar" anlamı verilmiş, yine de "senin kaşından hiç bir vaktde tekrâr görmedim" şeklindeki bir garabete engel olunamamıştır.

27.

Pervâne-sıfat **z'ârzû-yı** şem'-i cemâlet

Der-âteş-i gam murdem u pervâz ne-dîdem (212/4)

Didârının mumu etrafında pervane gibi gam ateşine yandım, uçamadım.

Destâvîz-i Dâniş:

Pervâne-sıfat **zâr zi-rûy-ı** şem' **hacâlet**

Der-âteş-i gam murdem u pervâz ne-dîdem (DŞ: 198)

Mahsûl-i beyt: Şem'in yüzünden utanmak ile pervâne gibi inleyiciyim gussa âteşinde helâk olurum uçmam; ya'nî pervâne nice ki kendini şem'e urup helâk olup uçup kaçmaz ise ben dahi gam âteşinde helâk olurum sabr idüp bir mahalle firâr itmeyim.

Z'ârzû-yı şem'-i cemâlet" (senin yüzünün meşalesi/mumu azusundan) yerine "zâr zi-rûy-ı şem' hacâlet" şeklinde tuhaf bir yapı oluşturulmuş, mısraya "Şem'in yüzünden utanmak ile pervâne gibi inleyiciyim." şeklinde anlam verilmiştir. Doğru bir metin olmayınca şarih'in çabaları da bir işe yaramamıştır. Şarih'in önündeki nüshayı sorgulamayarak, içindeki tutarsızlıklara işaret etmeyerek şerh yazmaya kalkışması da kabul edilebilir bir yaklaşım değildir.

28.

Bes râz nuhuftem be-dil **ez-dilber-i cânî**

Kes çun tu diger vâkıf-ı in râz ne-dîdem (212/6)

Ey canımın sevgilisi, gönüme çok sır sakladım. Fakat bu sırrı senden daha iyi bileni görmedim.

Tercümeden yola çıkılınca Tarlan'ın "ez-dilber-i cânî" kısmını bir ünlem grubu olarak "ey dilber-i cânî" şeklinde okuduğu anlaşılmaktadır.

Destâvîz-i Dâniş:

Bes râz nihoftem be-dil **ez-dilber-i cânî**

Kes çun tu diger vâkıf-ı in râz ne-dîdem (DŞ: 199)

Mahsûl-i beyt: Çok sır, **cinâyet idici** mahbûbdan gönülde gizledim. Senin gibi gayrı kimse bu sırta muttali' görmedim.

"Cânî" kelimesine "cinayet eden" anlamı verilmesi de kabul edilemez. Bu kelimenin sonundaki "y" harfini nisbet yâ'sı şeklinde düşünerek, "cana mensup sevgili" veya "candan sevgili" şeklinde anlam verilmesi gerekirdi.

29.

Gofti ki terk-i men gîr yâ bâ-rakîb **bi-nşîn**

Cânâ çunîn suhan-râ men çûn cevâb gûyem (239/4)

Dedin ki: "Ya beni terk et yahut rakip ile oturmaya razı ol." A canım, ben bu söze nasıl cevap verebilirim?

Destâvîz-i Dâniş:

Gofti ki terk-i men gîr yâ bâ-rakîb **me-nşîn**

Cânâ çunîn suhan-râ çûn men cevâb gûyem (DŞ: 209)

Mahsûl-i beyt: Didin ki ya benim terkimi tut veyahud rakip ile oturma ey cânân böyle kelâma nice cevâb söylerim; ya'ni bu teklîfin cânıma minnetdir zâten rakîb

menfûrumdur andan külliyyen vazgeçerim sen cânımsın seni terk itmek olmaz zîrâ helâkımı mücibdir.

Şarihin dalgın olduğu görülmektedir. “Ya beni terket, şayet beni terk etmeyeceksen rakiple otur.” şeklindeki bir yapı şerhte fiilin olumsuz kullanılmasıyla “Ya beni terk et veya rakiple oturma” şekline dönüşmüştür. Bunun tutarsızlığı açıktır.

30.

Mâverâ’ü’n-nehr ez-tîgem şude ğark-âb-ı hûn

Çeşm-i duşmen-râ zi-kuhl-i Isfahân **perdâhtem** (204/4)

Kılıcımdan, Maveraünnehr kana garkoldu. Düşmanın gözünü Isfahan sürmesinden mahrum ettim.

Destâvîz-i Dâniş:

Mâverâ’ü’n-nehr ez-tîgem şude ğark-âb-ı hûn

Çeşm-i duşmen-râ çu kuhl-i Isfahânî **sâhtem** (DŞ: 221)

Mahsûl-i beyt: Mâverâ’ü’n-nehr benim şemşirimden kana boğuldu düşman gözünü Isfahân’a mensûb sürme gibi yaptım; ya’nî düşmanların gözlerini çıkardım kuruyup sürme gibi toz oldu.

“Zi-kuhl-i Isfahân perdâhtem” (Isfahan sürmesinden mahrum ettim) yerine “çu kuhl-i Isfahânî sâhtem” (Isfahan sürmesi gibi yaptım) yazılan nüsha esas alınınca şarihin yapacağı tek şey Isfahan sürmesi gibi yapmaya “düşmanların gözlerini çıkardım, kuruyup sürme gibi toz oldu” şeklinde bir anlam vererek beyti anlamsızlıktan kurtarma teşebbüsü olacaktır.

31.

Yek çeşm-i tu-em mî-kuşed ez-nâz **be-yek vech**

Çeşm-i digeret mî-konedem zinde zi-yek rû (273/2)

Bir gözün beni naz ile bir taraftan öldürürken diğer gözün, bir tavır ve edası ile bana yeniden hayat veriyor.

Destâvîz-i Dâniş:

Yek çeşm-i tuem mî kuşed ez-nâz **be-her vech**

Çeşm-i digeret mî konedem zinde zi-yek rû (DŞ: 248)

Mahsûl-i beyt: Ey cânân senin bir gözün beni şive ve istiğnâdan her cihetle katl idiyor. Gayrı gözün dahi bir yüzden diri idiyor; ya’nî ihyâ ile imâte beyninde mütehayyir kaldım, bir gözün şive ve nâz ile imâte diğer gözün ihyâ idiyor, garîb bir hâlde bulunurum.

“Bir taraftan öldürme, bir taraftan diriltme” şeklindeki yapı şerhte “her taraftan öldürme, bir taraftan diriltme şeklini almıştır.” Şarih her ne kadar böyle anlam verse de sonunda “bir gözün şive ve nâz ile imâte diğer gözün ihyâ idiyor” şeklinde anlam vererek metni düzeltme yoluna gitmiştir.

32.

Ez-zülf u ruhet der-‘acebem bes ki çi-güne

Teshîr-i meh u mihr numûdend du hindû (273/6)

Saçını ve yanağını gördükçe hayret ediyorum. Nasıl iki hindu ay ve güneşi teshir etti?

Destâvîz-i Dâniş:

Ez-zülf-i ruhet der-‘acebem bes ki çi güne

Teshîr-i meh u mihr ne-bûdend du Hindû (DŞ: 250)

Mahsûl-i beyt: Senin yanağının zülfünden ziyâde ‘acebdeyim zîrâ o iki Hindli ay ile güneşin şöhreti gibi ne dürlü meşhûr olmadılar; ya’nî cânânın zülflerini siyâh olduğu cihetle Hindliye teşbîh idüp diyor ki niçün şems ve kamer gibi ‘âlemde meşhûr olmadılar ta‘accübdeyim.

Yüzün iki tarafından sarkan saçlar/zülf iki hindûya, yüz ise güneşe benzetilmiş, güneşi/yüzü iki hindûnun/zülfün boyunduruğu altına alması hayret verici bir durum olarak zikredilmiştir. Şerhte ise “teshîr” kelimesi yerine “teşhîr”, “numûdend” kelimesi yerine “ne-bûdend” yazılınca verilen anlamdan bir hayır beklemek de artık imkânsızlaşmıştır.

33.

Misl-i kuh reghâ be-hûn âyed birûn ez-dîde-em

Kehkeşânem z'âbile ey **eşk-i** çun Pervîn me-rev (274/4)

Gözümden **dağlar** gibi kanlı damarlar fışkırıyor. Vücutum kabar kabar; bir kehkeşana benzedim. Ey Ülker yıldızına benziyen gözyaşım, gitme.

Destâvîz-i Dâniş:

Misl-i **keh** reghâ be-hûn âyed birûn ez-dîdeem

Kehkeşânem z'âbile ey **eşk** çun pervîn me-rev (DŞ: 253)

Mahsûl-i beyt: **Saman** gibi tamarlar kan ile âlûde gözümden taşra gelür. Ey gözyaşı, kabarcıktan saman uğrısı olmuşum, Ülker gibi gitme.

“Kûh/dağ” kelimesinin uzun ünlüsü kısa okunarak “şâh/şeh, gâh/geh” gibi örneklerde de görüldüğü gibi aynı zamanda “kuh” şeklinde de kullanılmaktadır. Şarih bu kelimeyi “keh/saman” olarak okumuştur. Yine bir sıfat tamlaması olan “ey eşk-i çun Pervîn me-rev” (ey Ülker gibi olan gözyaşı, gitme), cümlesindeki tamlama kaldırılarak “ey eşk, çun Pervîn me-rev” (ey gözyaşı, Ülker gibi gitme) şekline çevrilmiştir. Gözyaşının Ülker gibi gitmesi işitilmemiş, fakat gözyaşlarının Ülker yıldızına benzetilmesi şiirde yaygın olarak kullanılmıştır.

34.

Be-kavs-i ebruvân-ı û **eger dârî** nazar-bâzî

Ki tîr-i gamzeeş ez-her taraf râh-ı nazar beste (278/3)

Kaşlarının kavsine bakmak istesen gamzesinin oku her taraftan nazarın yolunu bağlar.

Tarlan tercümesinden onun ikinci mısraın başındaki “ki” edatını dikkate almadığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen matbu nüshada problemliler yerleri tashih için baktığını söylediği Millet kütüphanesindeki nüshada şerhte olduğu gibi ikinci mısraın başında “ki” yerine “be-” ön eki bulunmuş olabilir.

Destâvîz-i Dâniş:

Be-kavs-i ebruvân-ı û **ki-râ râh-ı** nazar-bâzî

Be-tîr-i gamzeeş ez-her taraf râh-ı nazar beste (DŞ: 265)

Mahsûl-i beyt: Cânânın kaşları yayıyla kime ‘âşıklık tarîki vardır gamze okıyla her taraftan nazar yolunu bağlamışdır; ya'nî kağı ‘âşıkın takarrüb itmege cesâreti var kaşı yayıyla katl ider ve gamzesi sehmiyle her tarafı tutmuşdur kuş uçurmaz.

Şerhteki beytin birinci mısraının “Sevgillinin kaşları yayına kim âşık olabilir ki, yani kimsede o cesaret olamaz.” şeklinde olan anlamı dikkate alınırsa ikinci mısraın başında “çünkü” anlamına gelen “ki” edatının bulunması gerekmektedir. Buna göre anlam “Kimsede o cesaret bulunamaz, çünkü o gamzesinin oku ile her taraftan nazarın yolunu bağlamıştır.” şeklinde olmakta ve “ki/çünkü” edatı mısraların birbiriyle anlam bakımından bağlanması için gerekli olmaktadır.

35.

Be-‘ışk-ı û Selimî-râ sirişk u **rûy-i zerdî** bes

Ne dil der-şâh-ı kevneyn u yâ der-mâl u zer beste (278/5)

Onun aşkında Selimî için gözyaşı ve sararmış bir yüz kâfidir. Ne iki dünyanın padişahlığını, ne malı, ne altını ister.

Destâvîz-i Dâniş:

Be-‘ışk-ı û Selimî-râ sirişk-i **derd u zârî** bes

Ne dil der-şâh-ı kevneyn yâ ki der-emvâl ü zer beste (DŞ: 266)

Mahsûl-i beyt: Cânânın ‘aşkıyla Selim’e derd ve inlemek gözyaşı kâfidir, ne iki cihân şehriyârlığına ne mâl ve altına gönül bağlamışdır; ya'nî Selim’in matmah-ı nazarı cânânıdır, mâl ve mülke ve dâreyn saltanatına gönlünün meyl ü ragbeti yokdur.

İkinci mısrada geçen “zer/altın” kelimesi dikkate alınınca birinci mısrada renk bakımından onunla ilgili “rûy-ı zerdî” bulunması daha tutarlıdır. Şairlerin âşığın yüz sarılığını renk bakımından altına benzettikleri bilinen bir husustur.

36.

Râz-ı hod pîşet ne-gûyem gerçi yâr-ı men tuyî

Râz duşmen şud merâ çun râz-dâr-ı men tuyî (302/1)

Her ne kadar benim sevgilimsen de sana gönlümün sırrını söylemem. Zira sırdaşım sen olduktan sonra sır, bana düşman oldu.

Destâvîz-i Dâniş:

Râz-ı hod pîşet ne-gûyem gerçi yâr-ı men tuyî

Râz-ı düşmen şud me-râ çun râz-dâr-ı men tuyî (DŞ: 274)

Mahsûl-i beyt: Kendi sırrımı senin önünde söylemem egerçi benim dostum sensin çünkü sen benim sırdaşımsın, bana **düşman sırrı** oldu; ya'nî dostum olduğun cihetle sana sırrımı fâş itmeyim fakat mâdâm ki sen benim sırdaşımsın düşman sırrı gibi kendi sırrımı sana söylerim zîrâ bilürüm ki kimseye izhâr itmezsin.

"Sırdaşım sen olduktan sonra sır, bana düşman oldu." yerine "râz-ı düşmen/düşman sırrı" şeklinde bir tamlama oluşturmak ve mısraya "sen benim sırdaşımsın, bana düşman sırrı oldu" şeklinde bir anlam vermeye teşebbüs etmek kabul edilebilir bir yaklaşım olmaktan uzaktır.

37.

Bi-goftem suhan gûy tâ cân dehem

Derîn guftugû **nâz hem** mî-konî (299/2)

"Bir söz söyle, can vereyim" dedim. Buna da naz ediyorsun.

Destâvîz-i Dâniş:

Bi-goftem suhan gûy tâ cân dehem

Der-în guftugû **târ-ı hem** mî konî (DŞ: 277)

Mahsûl-i beyt: Ey cânân sana söyledim ki söz söyle tâ ki cânımı vireyim bu kıl u kâlde **gam zulmeti** idersin; ya'nî bu sözüme incinüp tekdîr ile mağmûm eylersin beni gam zulmeti ve karanlığı ihâta ider.

Burada da noktaların eksik veya yanlış konulmasıyla "nâz" kelimesinin "târ" şeklinde yazılmasıyla karşılaşmaktayız. Kelimenin "karanlık" anlamında oluşu dikkate alınınca anlam bakımından oluşan tutarsızlık şarihi "de, da" bağlacı olarak da kullanılan "hem" edatını Arapça "hemm/gam" şeklinde düşünmeye zorlamış ve bu kelimenin "târ" kelimesiyle tamlama oluşturduğu düşünüldükçe "gam zulmeti" gibi bağlam açısından tuhaf bir anlamın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

38.

Ba'd ezîn ez-zulf u rûyet vasl **kem cûyem zi-şerm**

Çend gûyî rûz u şeb ez-men gedâyî tâ-be-key (295/3)

"Gece, gündüz bu ne dilenciliktir" dediğin için bundan sonra zülfünden ve yüzünden visal istemeğe utanyorum.

Destâvîz-i Dâniş:

Ba'd ez-în ez-zulf u rûyet vasl **cûyem kem zi-şerm**

Çend gûyî rûz u şeb ez-în gedâyî tâ be-key (DŞ: 281)

Mahsûl-i beyt: Bundan sonra senin zülfünden ve yüzünden **hayâdan noksân olarak** vuslat taleb iderim nice bir söylersin gice ve gün bu yohsûllukdan kaçana dekdir; ya'nî hayâsızlık iderek vuslatına talib olurum bu gedâlıktan kaçana dek söyleyeceksin dirsın ve sözümi kabûl itmezsin.

Muhtemelen müstensih veya şarih "kem" kelimesinin "az, eksik, noksan" anlamı dışında başka bir anlam taşıyabileceğini bilmedikleri veya dikkate almadıkları için mısradaki kelimelerin yerini değiştirmekle metni tashih ettiklerini düşünmüşlerdir. Hâlbuki Farsça da "kem" edatı bazen Sûdî'nin ifadesiyle terk-i küllî (bütünüyle terk) anlamı taşımaktadır. Söz gelimi "kem cû" "hiç arama/sorma", "kem gû" ise "hiç konuşma/söyleme" anlamlarına da gelmektedir. Sûdî, Hâfız'ın beytinde geçen "vu râz-ı dehter kemter cû" ibaresine "dehrin sırrını daha az ara/sor" şeklinde değil "dehrin/zamanın/dünyanın sırrını hiç arama/sorma" anlamı vermektedir (Kaya, 2013, 398). Çünkü bundan sonra gelen ikinci mısranın (Ki kes ne-gşûd u ne-gşâyed be-hikmet in mu'ammâ-râ) anlamı "Kimse hikmet/akıl ile bu sırrı ne açmış ne de açabilecektir." şeklindedir. Dolayısıyla kimsenin açamadığı/çözemediği bir sırrı az aramak/sormak değil hiç sormamak en uygun bir davranış olacaktır. Bu beyitte de "kem cûyem zi-şerm" "utancımından az ararım" anlamında değil "utancımından istemem/aramam" şeklindedir. Zaten Tarlan tercümede "istemeğe utanyorum" demekle bu anlamı tercih etmiş olmaktadır. Şarih veya müstensih kelimelerin sıralamasını

değiştirerek “vasl cüyem kem zi-şerm” şeklinde bir yapı oluşturmuş, bu yapının anlamı da şarih tarafından “hayâdan noksan olarak vuslat taleb ederim” şeklinde verilmiştir.

39.

Ser-furû n'ârem be-nuh çarh ez-tefâhur der-cihân

Ger gehî gûyî ki hâk-i reh-guzâr-ı men tuyî (301/6)

Arasıra bana: “Benim yolumun toprağı sensin” dersin gururumdan dokuz felege baş eğmem.

Destâvîz-i Dâniş:

Ser-furû n'ârem be-nuh çarh ez-tefâhur der-cihân

Âgehî gûyî ki hâk-i reh-güzâr-ı men tuyî (DŞ: 287)

Mahsûl-i beyt: Dünyâda iftihâr ve mübâhâden tokuz felege baş aşığı getürmem ya'nî tenezzül itmem, **haberdârsın** söylersin ki benim yol geçidimin toprağı sensin; ya'nî ben tokuz felege ser-fürû itmedigime vâkıf iken senin yol geçidinin toprağı olduğımı söylersin hakikat-i hâl dahi böyledir eflâka tenezzül itmez iken senin gubâr-ı kademin olduğuma iftihâr iderim.

Beyitte “arasıra söylersen” anlamına gelen “ger gehî gûyî” şerhte “agehî gûyî” şeklinde bulunmaktadır ve anlamı şarih tarafından “haberdârsın söylersin” şeklinde verilmektedir. Bu şeklin ne kadar kopuk ve ilgisiz bir yapıda olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

SONUÇ

Yukarıda bir kısım örnekleri verilen şerh nüshasıyla Paul Horn tarafından hazırlanan matbu Farsça divan ve Tarlan tercümesi arasındaki farklılıklar gösteriyor ki bu şerhin esas aldığı matbu nüsha bazen metni katledecek boyutta hataları bünyesinde barındırmaktadır. Şarihin böyle bir nüshayı esas alarak onu sorgulamaması da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Şerh geleneğimizde oldukça başarılı şarihler bulunduğu gibi, nüsha karşılaştırması yapmadan önüne gelen metni şerh etmeye koyulan ve yanlış bir metne doğru anlam verebilmek için çırpınan veya doğru bir metni dikkatsiz bir şekilde yanlış anlamlandıran şarihler de bolca bulunmaktadır. Bu makale bu şerhin 40. gazelden 102 nolu kasidenin sonuna kadar olan şiirlerde görülen farklılıkları ve sehivleri ele almaktadır. Farklılıkların ve sehivlerin tamamı değil çok az bir kısmı bu çalışmada ele alınmıştır. 1'den 40. gazele kadar olan şiirlerin şerhi ise henüz erişime açılmamış olan Yüksek Lisans tezinde bulunmaktadır. Ordaki sehivler ve farklılıkların başka bir makalenin konusu olacak kadar bol miktarda olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Aydın, Seda (2016). *Destâvîz-i Dâniş, Tenkitli Metin ve İnceleme* (s. 180-366) (DŞ), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- Gökmen, Gökhan (2015). *Bârîka Yavuz Sultan Selim'in Farsça Seçme Şiirleri ve Türkçe Tercümesi*, İstanbul: Büyüyenay.
- Gültekin, Hasan (2015). Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümesi, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8, Spring2015, p. 1217-1246.
- Horn, Paul (1904). *Dîvân-ı Selîm*, Berlin.
- Hüseyn Hilmi (1306). *Dîvân-ı Yavuz Sultân Selîm*, İstanbul: Asaduryan.
- Kalyon, Filiz (2015). *Yavuz Sultan Selim'in Şiirlerinden Seçmeler Bârîka*, Ankara: Berikan.
- Kanar, Mehmet (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Say yayınları
- Kaya, İbrahim (2013). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfîz, İnceleme- Tenkitli Metin, 1. Cilt*, Öz Serhat Matbaacılık: Malatya.
- Mehmed Tahir Efendi (1972). *Osmanlı Müellifleri 1. Cilt*, Meral Yayınevi: İstanbul.
- Şeyh Vasfî (1308). *Bârîka, Yavuz Sultân Selîm Eş'ârıyla Tercümesi*, İstanbul: Asaduryan
- Tarlan, Ali Nihat (1946). *Yavuz Sultan Selim Divanı (Türkçe tercümesi)*, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Terzi, Beyza (2017). *Destâvîz-i Dâniş, Tenkitli Metin ve İnceleme* (s. 1-180), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.